

**1946-1948 Yılları Arasında Türkiye ve İran Modernizminin
karşılaştırması için bir ortam olarak Arkitekt Dergileri ve Modern
Mesken Meselesi**

Farivash GHANADI MARAGHEH ¹, Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU ²

Özet

20. yüzyıl ortasına kadar iki komşu ülke olan İran'da ve Türkiye'de modernleşme süreçlerinin paralelliği, dönemin mimarlığının da benzerliklerini ve farklılıklarını araştırmacılar için ilgisi çekici bir konu haline getirmiştir. Özellikle konut alanında yaşanan tartışmalar ve örneklerin fazlalığı, araştırmacılara bu konuda verimli bir altlık sunar. Bu konudaki öne sürülen pek çok biçimsel ilişkinin yanı sıra iki modernleşme hareketinin benzerliklerinden biri de mimari periyodik yayınlardır. Söz konusu bu dönemde iki ülkede de aynı adla yayınlanan "Arkitekt" dergileri adları, tarzları, içerikleri vd. özellikleri ile dikkat çekici benzerlikler taşır. Bu çalışma, iki ülkedeki modern konut mimarisini karşılaştıran diğer çalışmalara, biçimsel ilişkilerin izlenebileceği nesnel bir platform olarak Arkitekt dergilerini önermektedir. Çalışmada 1946-1948 yılları arasında iki ülkede de aynı isimle yayınlanan "Arkitekt" dergileri ele alınmış ve iki ülke arasındaki benzerlikler modern mesken meselesine yaklaşımlar üzerinden incelenmiştir. Böylelikle, her iki ülkedeki "Arkitekt" dergilerinde yayınlanan konut projelerinin kıyaslanması hedeflenmiştir. Bu çalışmada İran'da ve Türkiye'de modern mimarlığın kıyaslanması amacı ile ortak yayınlar ve projeler kapsamında karşılaştırma metodu kullanılmış ve böylece diğer araştırmalarda tespit edilen benzerlikler yanı sıra bazı dikkat çekici farklılıklara da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkitekt Dergileri , Modern Konut , İran ve Türkiye.

**The Architect Journals Between 1946-1948 as medium of comparison
on Modernism in Iran and Turkey: The case of Modern House**

Abstract

The parallelism of modernization periods, and the similarities and differences of architecture until 20th century in Iran and Turkey have been a popular subject for researchers. Especially, the discussions about residential architecture and the majority of cases give a fruitful context for studies about this subject. Beside the stylistic similarities, which had already been discovered, one of the similarities of the two modernization movements is the architectural periodicals . The "Architect" journals that had been published concurrently with similar names, styles, subjects etc. bear remarkable similarities. This paper offers "Architect journals" as an objective medium for following formal relationships to similar studies comparing modern housing architecture in the two countries. In this paper the Architect journals which had been published between 1946 -1948 have been compared and the similarities are being searched under the topic of residential architecture. Hence, it is intended to

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, farivashghanadim@gmail.com, OrcID: 0000-0002-7655-4929

² Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, ormecioglu@akdeniz.edu.tr

compare the house projects which have been published in Architect Magazines in both countries. In this study analogy method is used for the purpose of comparison of modern architecture in Iran and Turkey, under a joint publications and projects; so, as well as similarities determined in other studies, some remarkable differences have been reached.

Keywords: Architect Journals, Modern Houses, Iran and Turkey.

GİRİŞ

İki komşu ülke olan Türkiye ve İran’da modernleşme döneminin karşılaştırılması farklı dallarda olduğu gibi mimarlıkta da araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Özellikle Hassanpour ve Soltanzadeh’in bazı çalışmalarında (2016) İran ve Türkiye’de modernleşme dönemini karşılaştırılırken, mimarlığın yanı sıra, politik ve sosyo ekonomik konular da ele alınarak incelenmiş, bazılarında ise İran ve Türkiye’nin modern dünya ile yüzleşmesini incelenmiş; iki ülkenin o dönemdeki toplumsal ve siyasi şartlarını değerlendirilmiştir (**Hassanpour, Soltanzadeh, 2016, a**). İran’da ve Türkiye’de dönemin modern mimarlık ortamı incelendiğinde “modern konut” konusunun hem mesleki üretim hem de tartışmalarda önemli bir yer kapladığı görülmektedir (**Mousavi, Afzalian, Fanae, 2018**).

19. yüzyılın sonundan itibaren hızlı kentleşme ile birlikte konut sorunu mimarlığın en önemli üretim alanlarından bir haline gelmiştir. Bu konu ile ilgili araştırmacıardan Bilgin’e (2002) göre konut, “...mesleğin de ontolojik yapısını köklü bir biçimde değiştiren bu modern özelliği, sıradan olanın tasarlanmasıdır” ve 20.yüzyıl mimarisinin en önemli temalarından biridir. Bilgin, aynı zamanda konut sorununun 1950’lerden, hatta Arkitekt dergilerinden günümüze kadar uzanan bir konu olduğunu belirtmektedir.

Barınma, modernizmin başladığı Batı ülkelerinde önde gelen modernist mimarlarca modern mimarinin esası olarak görülüp, konut projeleri günlük hayatı şekillendiren önemli bir modernleştirici araç olarak mimarlığın önemli konularından biri sayılmıştır. Bu nedenle Şelale evi, Villa Savoye, Fransworth evi gibi pek çok küçük ölçekli proje, modernizmin en önemli temsilleri olarak tanımlanmıştır. Modernizmin konuta karşı bu bakış açısı 20. yüzyıl boyunca İran ve Türkiye modern mimarlığında da etkisini göstermiştir (**Mousavi, Afzalian, Fanae, 2018**). İki ülke arasındaki karşılaştırmalar genellikle 1900-1940 ve 1940-1980 arası olarak iki dönemde incelenir. Özellikle, 1979 İran İslam Devrimi sonrası farklı rotalara dönüşse de iki ülkenin bu olaya kadarki mimarlık üretimleri karşılaştırılabilir bazı paralellikler göstermektedir.

İki ülkedeki eş dönemli yapılar incelendiğinde özellikle 1940’a kadarki erken modern örneklerin birbirine dikkat çekici benzer biçimsel özellikler taşıdığı görülmektedir. Ancak, yapılan çalışmalara göre modernleşme bu iki ülkede birbirine yakın dönemlerde benzerlikler ürettiği kadar farklar da göstermektedir. Bu nedenle **Hassanpour, Soltanzadeh, 2016,b**) iki ülkenin modern mimarlık gelişiminde genel benzerlikler taşıdığını ancak “*farklı yönlerde genel benzerlikler tespit edilirken bu iki ülkenin bu açıdan eş olmadıkları*”nı söylemektedir.

Araştırmacılar tarafından ikinci modernleşme dönemi olarak değerlendirilen 1940 ve 1980 yılları arasındaki dönemde ise İran’da ve Türkiye’de benzer mimarlık gündemlerinin yanı sıra benzer periyodik yayınlar da olduğu saptanmıştır. Bunlar

arasında en dikkat çekici olanı her iki ülkede de aynı isimle yayınlanmaya başlanan “Arkitekt” ve “Architect” dergileridir. Bir rastlantı mı yoksa bir etkilenme mi olduğu bilinmeyen bu isim benzerliği, dergilerin kurucuları, içerikleri vd. konularda da kısmen benzese de iki derginin yayın hayatları konusunda aynı olmayacaktır.

1940-1980 yılları arasında İran’da dergi yayınlarının ilerlemesi ve mesleki topluluğun gelişmesi ile 1946 yılında “Architect” dergisi yayını başlamıştır (**Hassanpour, Soltanzadeh, 2016,a**). Türkiye’de ise “Arkitekt” dergisinin geçmişi 1931 yılına kadar uzanmaktadır. Türkiye’de Arkitekt dergisinin kurucusu yüksek mimar Zeki Sayar’dır; İran Architect dergisinin kurucusu ise mimar ve kent tasarımcısı Iraj Moshiri’dir. Her iki ülkede de Arkitekt dergilerinde bazen farklı konulara rastlanmasına rağmen konut projeleri, dönemin diğer örnek projeleri, kent tasarımları, tarihi örnekler, teknik konular vs. gibi pek çok ortak başlık ele alınmıştır.

Metodoloji

Bu çalışma, sıklıkla karşılaştırılan İran ve Türkiye mimarlığını, nesnel bir kapsam olarak aynı dönemde aynı isimle yayınlanan “Arkitekt” ve “Architect” dergileri üzerinden incelemeyi ve her iki ülkedeki modern mimari pratiğinin benzerlik ve farklılıkların bu şekilde ortaya koymayı yöntem olarak ele almıştır. Bu amaçla, her iki ülkede aynı dönemde yayınlanan Arkitekt isimli mimarlık dergilerindeki “modern konut” temalı yazılar ve projeler karşılaştırılmıştır. Aynı dönemde gerçekleşen bu yayınların içerdikleri benzerliklerin yanı sıra bazı farklılıklar da bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında aynı yıllarda her iki ülkede “Arkitekt” ve “Architect” dergilerinde yayınlanan konut projeleri plan şemaları, biçimsel özellikleri vb. yönlerinden karşılaştırılarak incelenmiştir. Böylece, konut projelerine odaklanılarak, iki ülke mimarlığında modernleşme konusunda yaşanan benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen projelerin yerel bağamlarından ayrı olarak modernist kanona göre değerlendirmesini yapmak için, her iki ülkedeki projeler, Le Corbusier’in ortaya koyduğu “mimarlığın beş noktası”na göre de değerlendirilmiş ve her iki ülkenin dünyadaki modernist gündeme göre konumu konusunda da fikir edinmek amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında İran’da 1946 ve 1948 yılları arasında sadece altı sayı olarak yayınlanan Architect dergilerinden, içeriklerine ulaşılabilen, beş sayı ve aynı yıllar arasına ait Türkiye’deki Arkitekt dergileri incelenmiş; ve bu yıllar arasında içinde konut projeleri bulunan sekiz sayı detaylı olarak çalışılmıştır. Sonuç olarak, her iki ülkede incelenen sayıların içlerinde yayınlanan İran Architect dergilerindeki 21 adet konut projesi ile aynı dönemde Türkiye Arkitekt dergisinde yayınlanan 8 adet konut projesi karşılaştırma için tespit edilmiştir. Ayrıca bu dergilerden elde edilen veriler çerçevesinde, 29 proje (1) üç boyutlu kütle analizi, (2) iki boyutlu form ve cephe analizi, (3) plan özellikleri ile (4) modern mimarlığın beş ilkesine uyumu açısından dört ana başlık altında analiz edilmiş ve her iki ülke için çıkan sonuçlar birbiri ile karşılaştırılmıştır.

Yüzyıl Ortasında İran ve Türkiye

20. yüzyıl ortasına gelindiğinde tüm dünyada 2. Dünya Savaşı'nın bitişiyle ekonomik canlanma yaşanmaya başlanırken, İran'da ve Türkiye'de siyasi açıdan yeni dönemler yaşanmaktadır. Türkiye'de tek partili dönemin sonuna yaklaşılmış, İran'da ise bu dönemde ikinci Pehlevi dönemi yaşanmaya başlamıştır. Bu siyasi gelişmeler yaşanırken mimarlık alanında da farklı yabancı etkiler görülmektedir. Türkiye'de 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında özellikle Nazilerden kaçan Alman uzmanların etkileri görülürken, İran'da Fransız ve İtalyan etkileri görülmektedir. Mimarlık alanında da Türkiye'ye Almanca konuşan mimarların gelmesi, 1927'lerden itibaren, Avusturya ve İsveç'le başlar (**Kopuz, 2018**). Franck'ın (2011) belirttiğine göre "Türkiye'de 1924 -1942 yılları arasında Almanya, Avusturya, Fransa ve İsviçre'den gelen toplam 40 mimar ve şehir plancısı çalışmaktadır". 1940'lı yıllarda ise İran'ın mimarlık açısından değerlendirmelerinde, Fransız mimarların sektör ve eğitimdeki etkisi ve rolünün artışı gözlemlenmektedir (**Hassanpour, Soltanzadeh, 2017**). Ülkede doğrudan mimari faaliyet gösteren yabancılara ek olarak, yurtdışına mimarlık eğitimi alanların sayısı ve etkisi de artmaya başlamıştır. İran'daki bu duruma gösterilebilecek en önemli örneklerden biri ise Fransa'da mimarlık eğitimi alan ve dönemin en tanınmış mimarlarından olan Ermeni asıllı Mimar Vartan'dır (**Khorashahi, 2013**). Bu ismin yanı sıra gösterilebilecek pek çok farklı isimler bulunmaktadır. Modern mimarlığın ilk kıvılcımları Batı'da eğitim gören İranlı mimar gruplarından oluşmuştur. Vartan hariç French École Nationale Supérieure des Beaux-Arts okulundan mezun olan diğer isimlerde Foroughi, Simon Ayvazian ve Abd al Aziz Farman Farmayan'dır. Modern mimarlığın gelişimi ilk olarak bu gruptan başlamıştır (**Khorashahi, 2013**).

1941 yılında Muhammed Rıza Şah'ın başa geçmesiyle İran'da siyasi açıdan yeni kralın yönetimi ile başlayan bir siyasi ve sosyal özgürlük ortamı başlamaktadır. Bu dönem içerisinde pek çok açıdan modernleşme hareketleri yaşanmış, aynı zamanda Tahran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde ciddi çalışmalar başlamıştır. Tahran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1939 yılında açılmış olup, ikinci Pehlevi dönemi olarak da bilinen Muhammed Rıza Şah kraliyet döneminde – 1941 yılından itibaren- daha aktif bir hal almıştır.

Mimari açıdan ise Architect dergilerinin yayınlanmaya başlaması bu dönemin bir özelliği olarak düşünülebilir. Bu dönemde İran mimarlığında dönemin yeni teknolojilerinin kullanımı artmış ve sadeliğe yönelerek aşırı süslemelerden kaçınılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda dönemin mimarları tarafından kübik mimarlığa ilgi artmış ve projelerde bu tarz yapılar görülmeye başlamıştır. Mimarlık eğitimi açısından ise İran'da bu dönemde mimarlık eğitiminde yabancı mimarlardan en çok Fransız mimarların etkisinin yoğunlaştığı tespit edilmiştir (**Hassanpour, Soltanzadeh, 2017**).

Bu dönemde Türkiye'de ise siyasi açıdan İnönü yönetimi ve demokratik partilerin çalışmaları görülmektedir. Ekonomik açıdan ise savaş yıllarından sonraki mali sorunların devamı izlenmektedir. Bu dönem içinde yurtdışında eğitim almış mimarların etkin olduğu görülür. Bununla birlikte Türkiye'de başkent Ankara'nın inşası devam ederken mimarlık açısından milli mimari arayışların yeniden canlandığı görülmektedir.

Bu akımın öncülüğü yapan Sedat Hakkı Eldem Almanya’da eğitim almış bir mimardır. Bu dönemde İran’da tanınmış mimarların bazılarının da yabancı ülkelerde eğitim aldığı bilinmektedir. Örneğin, İran Architect dergilerinde yayınlanan konutları da olan Mimar Vartan, 1922 yılında Fransa’da École Spéciale d’Architecture of Paris’te eğitimini tamamladıktan sonra yine Paris’te birkaç projede yer almış (Kharvari, 2018) ve sonrasında Eldem gibi ülkesine dönmüştür.

Görüldüğü gibi çalışılan dönemde her iki ülkede de dönemsel yenilikler ile mimari eğitim ve tarzlarda değişimler yaşanmaktadır. Tablo 1’de 1940’larda iki ülkenin durumu siyasi, sosyal ve ekonomik ve mimarlık açısından özetlenmiştir. (Tablo 1)

Tablo 1. 1940’lı Yıllarda İran’ın ve Türkiye’nin Siyasi, Sosyal ve Ekonomik ve Mimarlık Durumunun İncelenmesi

ÜLKE	SİYASİ DURUM	SOSYAL VE EKONOMİK DURUM	MİMARLIK VE İNŞAAT DURUMU
İRAN	<ol style="list-style-type: none">1. Reza Shah ölümünden sonra 1941 yılından 1979 yılına kadar süren Mohammad Reza Shah krallık dönemi.2. Siyasi ve sosyal özgürlüğün artması (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).	<ol style="list-style-type: none">1. Batı tarzı modernleşme hareketlerinin devamı (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).2. Kentsel ve araç ulaşım yollarında modernleşmeler (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).	<ol style="list-style-type: none">1. Architect dergilerinin yayınlanmaya başlaması2. Mimarlıkta yeni teknolojilerin kullanımı ile sadeleşmeye yönelim ve süslemelerden uzaklaşma (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016)3. Kübik mimarlığın artması (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016)4. Fransız mimarların eğitimdeki rolünün artışı (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).
TÜRKİYE	<ol style="list-style-type: none">1. Atatürk’ün vefatından sonra 1938 yılından 1950 yılına kadar süren İnönü cumhurbaşkanlık dönemi.2. Demokratik partilerin kurulması	<ol style="list-style-type: none">1. Savaş yıllarından ekonomik etkilenmelerin devamı (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).2. Başkent Ankara yapılaşmasının tamamlama çabaları (Hassanpour,	<ol style="list-style-type: none">1. Mimarlık eğitiminde geleneksel mimariye yönelim (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).2. Alman mimarların eğitimdeki rolünün artışı (Hassanpour, Soltanzadeh, 2016).

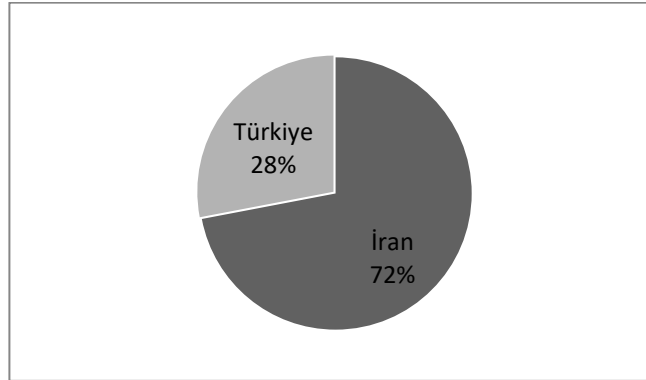
Soltanzadeh, 2016).

Arkitekt ve Architect Dergileri

“Arkitekt dergisi” Türkiye’de 1931 yılından itibaren düzenli bir biçimde yayınlanmaya başlamış ve 1980 yılına kadar yayınlanmaya devam edilmiştir. Bundan on beş yıl sonra 1946 yılında İran’da ise aynı isimli “Architect dergisi (مجله آرشیکت) ” yayınlanmaya başlamış; ancak daha düzensiz aralıklarda sadece 1948 yılına kadar altı sayı devam edebilmiştir. Türkiye’de yüksek mimar Zeki Sayar ve İran’da mimar ve kent tasarımcısı İraj Moshiri yönetiminde çıkan bu yayınlar her iki ülkede günün mimarlığı, sorunları, dönemin örnek projeleri ve mimarları, kentsel konuları, tarihi yapıları ve benzeri pek çok başka konular ele almıştır. Bu dergilerin, her iki ülkede yakın dönemlerde benzer isimlerde yayınlanmasına rağmen, herhangi bir şekilde ilişkili oldukları tespit edilememiştir.

İran’da derginin asıl amacı “mimarlık, kent tasarımı ve onlarla ilgili konuları tanıtmak ve ilerletmek” olarak belirtilmiştir. Türkiye’de ise dergi “aylık mimarlık, şehircilik ve süsleme sanatları dergisi” olarak tanıtılmaktadır. Dergilerin karşılaştırılması sonucunda en yoğun ele alınan ortak konunun konut olduğu saptanmıştır. Öyle ki İran’da yayınlanan altı sayıdan dördüncü sayısı konut özel sayısı olarak ayrılmıştır. Türkiye’de ise mesken ve konut konusu Arkitekt dergilerinde sıkça görülmesine rağmen, çalışılan zaman aralığında İran ve Türkiye’de yayınlanan tüm konut projeleri içinde oranının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. (Şekil 1)

Şekil 1. Aynı Dönemde İran ve Türkiye Arkitekt Dergilerinde Mevcut Olan Konut Projelerinin Birbirine Oranı

İran’da ve Türkiye’de Arkitekt Dergilerinde Yayınlanan Konutların İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde 1946 yılından 1948 yılına kadar İran-Architect dergisinin toplam altı sayısı ve aynı dönemde Türkiye-Arkitekt dergisinin toplam yedi sayısında yayınlanan konut projeleri ele alınmıştır. Belirlenen tarih aralıklarında İran-Arkitekt dergisinde yirmibir adet, Türkiye-Arkitekt dergisinde ise sekiz adet toplamda 29 adet konut projesine ulaşılmıştır. Bu inceleme kapsamında ilk sayıdan itibaren yayınlanan konut projeleri ilk olarak isimleri, yayınladıkları dergi sayısı, mimarları,

çizim ve görselleri ile listelenmiştir ve projelerin çoğunda sıkça görülen biçimsel ve mekansal özellikleri tespit edilmiştir. Bu biçimsel analizlerde genellikle cephelerde görülen eğrisel merdivenler, dairesel pencereler ve diğer eğrisel formlar ve elemanların kullanımı, tasarımlarda düz çatı kullanımı, köşe açıklıkları vb. kanonik kübik kütle kompozisyonlarının yapılması, ve merdiven ya da yarı açık ve sütunlu bir veranda ile yapıya giriş öne çıkmıştır. Daha sonra yapıların plan karakteristikleri incelenmiştir. Planlarda mekansal organizasyon anlamında öne çıkan ilk özellik geleneksel veya modern şeklinde adlandırılacak iki zıt eğilimin var olmasıdır. Bu eğilim özellikle planın sofalı veya sofasız olması ile belirlenmiştir. Mekansal organizasyonlarda dikkat çeken ikinci özellik ise planlarda simetrik veya asimetrik düzenleme eğilimleridir.

Türkiye ve İran örneklerinin biçimsel ve mekansal olarak yapılan bu incelemelerinden sonra bu yapıların birbirine benzediği oranda Batı'daki modernist ikonlara benzemediği görülmüş ve bu yapıların Batı'daki modern mimari ilkelere göre bir değerlendirmesi yapılmasının verimli olacağı düşünülmüştür. Bunun için konuyla ilgili kaynaklarda sıkça yapıldığı gibi (Öktünç, 2014 ve Bozdoğan, 2002); modern mimarlık ve modern konut mimarlığında tartışılmaz bir role sahip olan Le Corbusier'in çok bilinen bazı modernist manifestolarının her iki ülkedeki etkisinin de gözlemlenmesi faydalı bulunmuş; ve söz konusu konut projelerinde Le Corbusier'in (1923) ortaya koyduğu modern "mimarlığın beş ilkesi"nin kullanımı incelenmiştir.

Tüm bu incelemeler sonunda sıkça karşılaşılan nitelikler aşağıdaki gibi başlıklar halinde toplanmıştır. Bu başlıkların belirlenmesinde incelemeye alınan konutlar kapsamında en sık görülen özellikler ve buldukları dönemin yansıması olmaları dikkate alınmıştır. Örneğin; yapıya girişlerin İran'dan incelenen konutlarda bir merdiven ve buna bağlı bir sahanlık ile gerçekleştirildiği görülürken, Türkiye'den ele alınan konutlarda yarı açık ve kolonlu bir veranda tasarlanmış olması dikkat çekicidir. Araştırmada biçimsel özellikler ile plan özellikleri ve alt başlıkları bu açıdan belirlenirken Le Corbusier'in beş noktasının yer almasının nedeni ise Avrupa'nın periferindeki bu iki coğrafyada modern mimarlığın her iki ülkedeki konut projelerine olan etkisinin de incelenmesi arzusu.

Öne çıkan özelliklere dayanarak alttaki tablodaki gibi başlıklar oluşturulmuş ve inceleme kapsamında ele alınan başlıklar aşağıda verildiği gibi dört ana grupta sınıflandırılmıştır. Bunlara dayanarak İran'dan ve Türkiye'den incelenen konut projelerinde belirtilen analizlerin tümü yapıldıktan sonra karşılaştırmalar yapılmıştır. (Tablo 2)

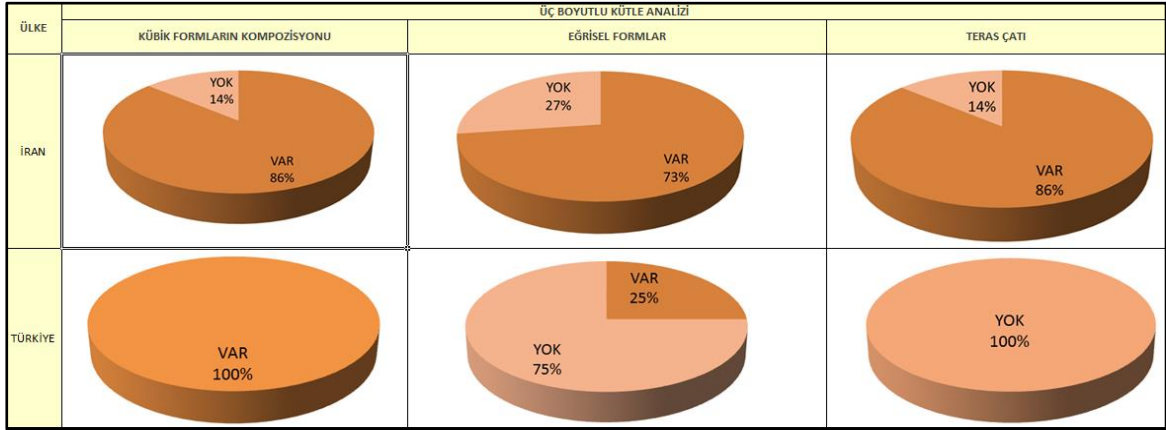
Tablo 2. Araştırmada incelenen başlıkların tablo gösterimi

Grup	İncelenen alt başlıklar
Üç boyutlu kütle analizi	<ol style="list-style-type: none">1. Kübik formların kompozisyonu2. Eğrisel Formlar3. Teras Çatı
İki boyutlu form ve cephe analizi	<ol style="list-style-type: none">1. Pencerele<ul style="list-style-type: none">• Köşe pencereler• Dairesel pencereler• Bant pencereler2. Varandadan giriş
İki boyutlu plan özellikleri analizi	<ol style="list-style-type: none">1. Yarı açık alan kullanımı2. Geleneksel / Modern plan şeması3. Simetri / Asimetri plan düzenlemesi4. Merdivenler<ul style="list-style-type: none">• Dış merdivenler• Diktörtten / Eğrisel merdivenler
Modern mimarlığın beş ilkesi analizi	<ol style="list-style-type: none">1. Teras çatı2. Bant pencereler3. Diğer özellikler

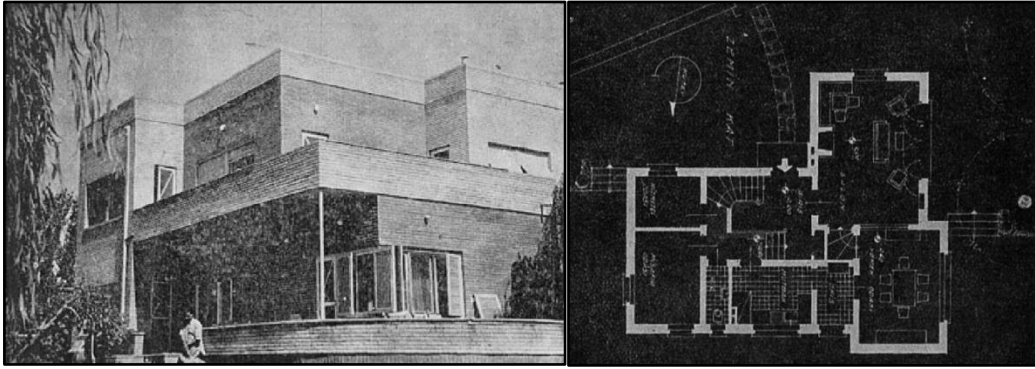
1- Üç Boyutlu Kütle Analizi

Bu aşamada ilk olarak incelenen konut yapılarının kütle kompozisyonlarına bakılarak her iki ülkede de yoğunlukla kullanılan kübik kütlelerin kullanım yüzdeleri hesaplanmıştır. Yoğunlukla teras çatı şeklinde ortaya çıkan bu özelliğin Türkiye’de Arkitektlerde yayınlanan tüm konutlarda, İran’da ise %86 oranında görülmesi, her iki derginin de modernist kübik kütlelere sahip konutları yayınlamakta öncelik gösterdiği ya da her iki ülkede de modern konut yapımında kübik kütle kompozisyonlarının öne çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 2. İran Türkiye Üç Boyutlu Kütle Analizi

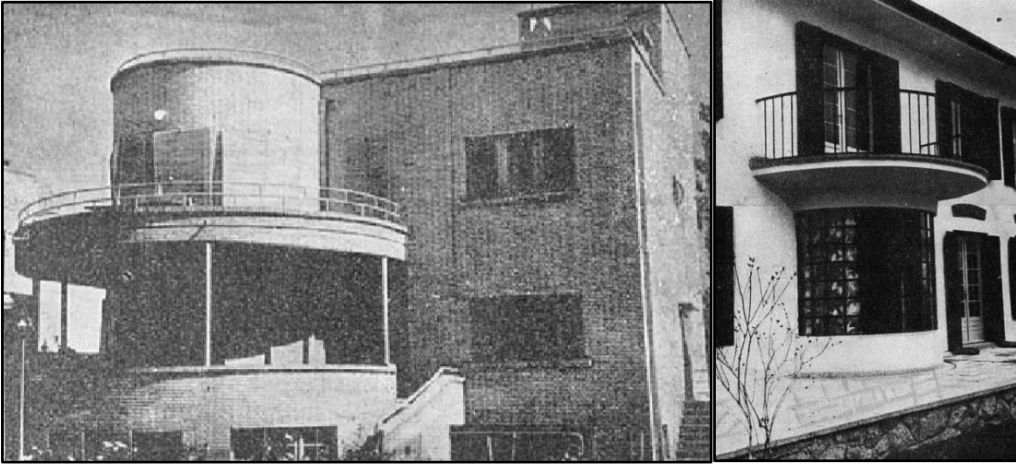

İlk aşamada incelenen form kompozisyonları bölümünde Kübik formların kompozisyonu her iki ülkede çoğunlukla kullanımı saptanmıştır. Bu kullanım oranının Türkiye’de incelenen yapılarda yüzde yüz görülürken İran’da incelenen yapılarda da çoğunluğu göstermektedir.

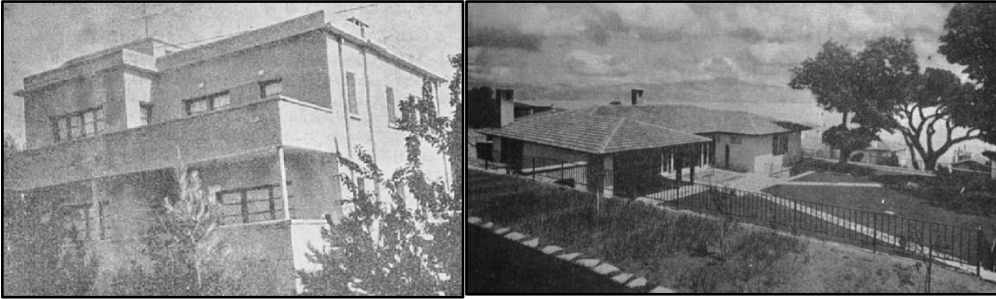
Resim 1, Kübik Formların Kompozisyonu. Sol: Moshiri, İ., (1946) “ Villa Caddesinde Yer Alan Bir Konut”, Architect Dergisi (İran), Ağustos/Eylül, s. 27.; Sağ: Atakan, Y. (1948) “Büyük Ada’da bir Villa”, Arkitekt Dergisi (Türkiye), Ağustos, s. 149-152.

İkinci aşamada ise dönemin konutlarının dikkat çekici bir biçimsel tercihi olan eğrisel eleman ve formların kullanımının kütlelere yansımaları incelenmiştir. Bu eğrisellik çoğunlukla yarım ya da tam daire formlarda tasarlanan balkonlar ve teraslar ya da köşeleri pahlanan kütleler gibi olabilmektedir. Bu özelliğin incelenen konutlar kapsamında İran’da yoğun bir şekilde kullanıldığı görülürken Türkiye’de çok daha az uygulandığı saptanmıştır.

Resim 2, Eğrisel Form ve Elemanların Kullanımı, Sol: Anonim, (1947), “Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut”, Architect Dergisi (İran), Haziran / Temmuz, s. 151. ; Sağ: Uzman, N. (1948), “ Ankara’da Bir Ev”, Arkitekt Dergisi (Türkiye), Mayıs / Haziran, s.99.

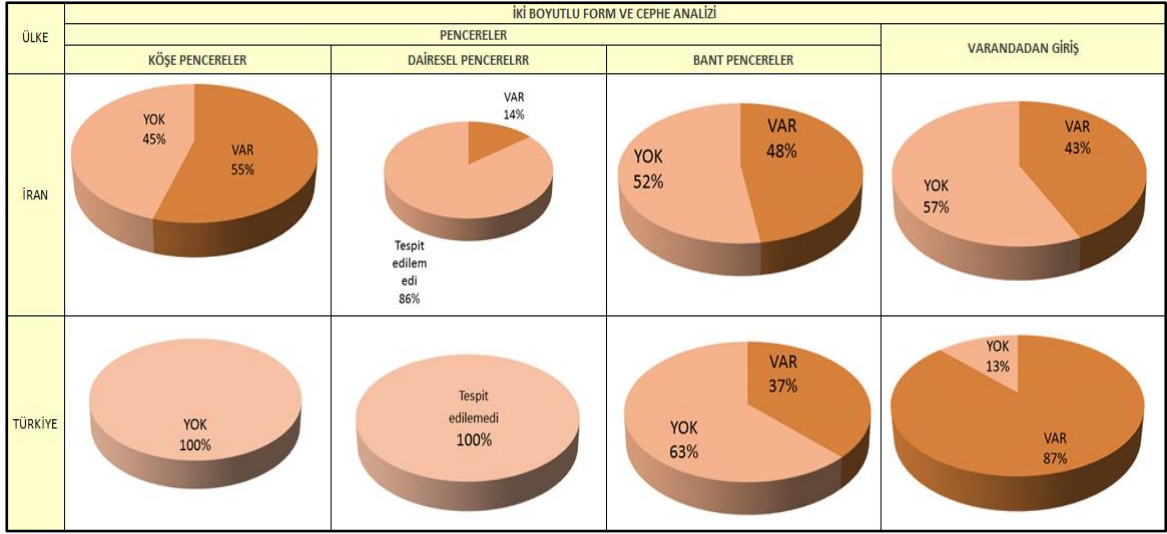
Bu bölümün son aşamasında ise kütle kompozisyonunu etkileyen en önemli unsur olan konutlarda kullanılan çatı türleri incelenmiştir. Ele alınan İran konutlarında teras çatının yoğun kullanımı tespit edilirken incelenen sınırlı sayıda Türkiye konutlarında hiç görülememiştir.

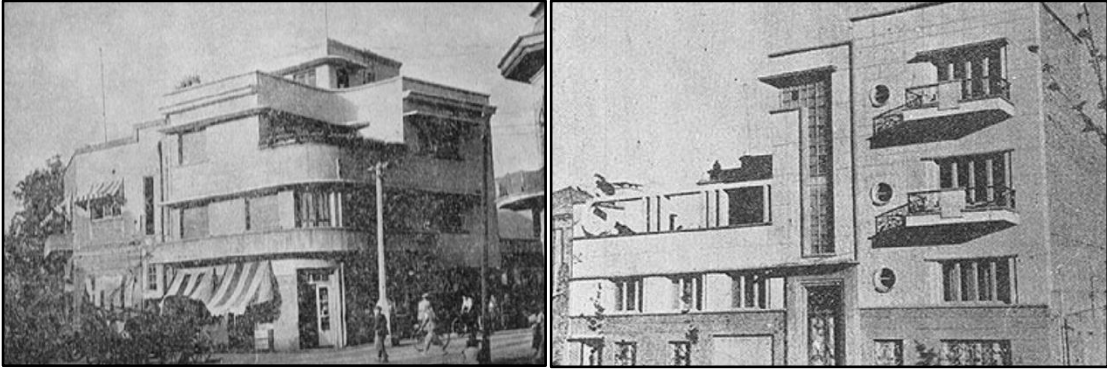
Resim 3, Çatı tipleri. Sol: Anonim, (1947), “ Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut”, Architect Dergisi (İran), Haziran/ Temmuz, s. 151.;Sağ: Eldem, (1946), “ Boğaz içinde Bir Villa”, Arkitekt Dergisi (Türkiye), Mayıs / Haziran, s. 99.

2- İki Boyutlu Form ve Cephe Analizi

Şekil 3. İran Türkiye İki Boyutlu Form ve Cephe Analizi

Bu aşamada iki boyutlu cephe özellikleri incelenirken pencereler ve giriş cepheleri gözlemlenmiştir. İlk olarak incelenen İran konutlarında yoğun olarak görülen köşe pencereleri faktörü ele alınmıştır. Her ne kadar Türkiye’de köşe pencere uygulamalarının olduğu bilinse de ele alınan dönemde Arkitektlerde yayınlanan konutlarda bu cephe özelliği tespit edilememiştir. Aynı şekilde cephede dairesel pencereler incelenmiş ancak elde bulunan sınırlı görseller ve çizimlerden dolayı net bir biçimde tespit edilememiştir. Bant pencerelerin ise her iki ülkede yayınlanan konutlardaki kullanım oranları yakın çıkmıştır.

Resim 4. İran’dan farklı cephe biçimlenmeleri, sol: Moshiri, İ., (1946), “ Saadi Caddesinde Yer Alan Bir Konut”, , Architect Dergisi (İran), Ağustos / Eylül, s. 27.; Sağ: Anonim, (1948), “ Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut”, Architect Dergisi (İran), Haziran / Temmuz, s. 228.

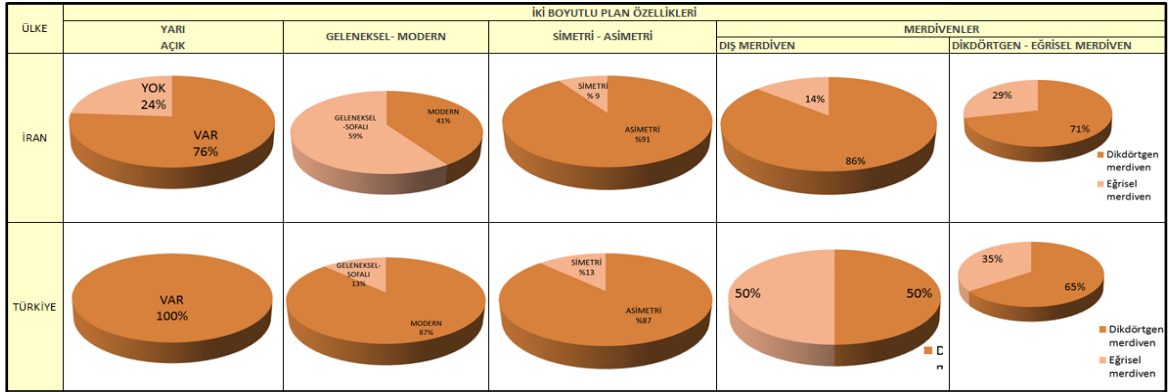
Son olarak Arkitekt dergilerindeki konutların giriş cephelerinin incelenmesi sonucu Türkiye’deki konutlarda sütunlu yarı açık verandalı girişlerin yoğun kullanıldığı tespit edilirken bu tip girişlerin İran Architect dergilerinde yayınlanan konutlarda daha az olduğu saptanmıştır.

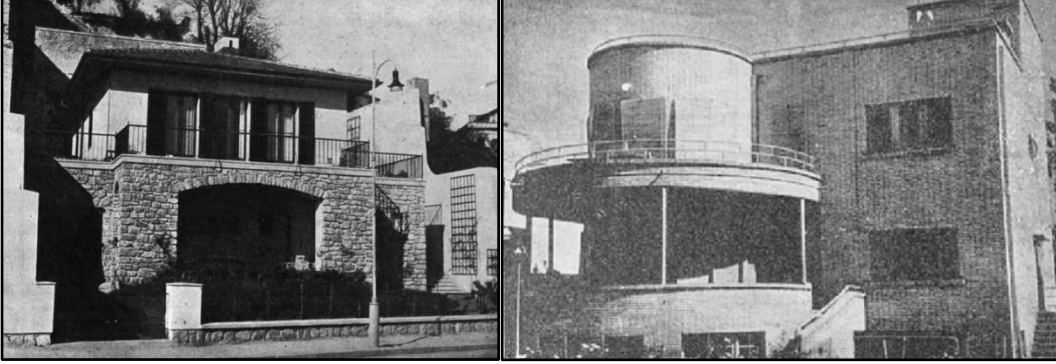
Resim 5, Verandalı giriş. Uzman, M., (1946), “Büyüka'da Bir Ev”, , Arkitekt Dergisi (Türkiye), Eylül / Ekim, s. 207.

3- İki Boyutlu Plan Özellikleri

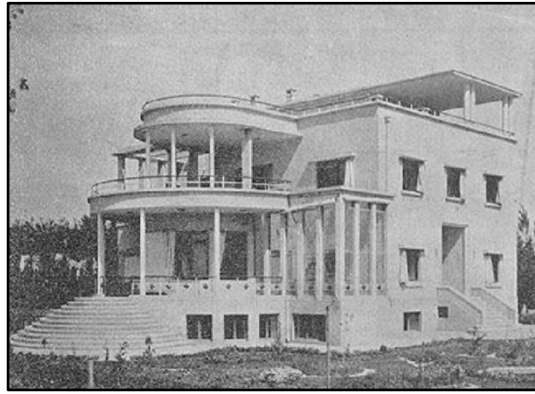
Şekil 4. İran Türkiye İki Boyutlu Plan Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde yayınlanan konutların plan özelliklerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda planların simetrik veya asimetric oluşumu, mekan organizasyonlarının modern veya geleneksel kurgusu ile yarı açık alanlar, ve planda düşey sirkülasyon elemanı olarak merdivenin yeri ve biçimi incelenmiştir. Buna göre tespit edilen en belirgin mekansal özellik Türkiye Arkitekt'lerinden incelenen tüm konutlarda teras, balkon vb. yarı açık alan kullanımının olmasıdır. Planimetrik olarak ise Türkiye Arkitekt'lerinde daha yüksek oranda modern plan organizasyonları görülürken; İran Arkitekt'lerinde yayınlanan konutlarda sofa kullanımları öne çıkmaktadır. Aynı zamanda her iki ülkede de incelenen konutlarda daha çok asimetric plan düzeninin tespit edilmiştir. Planda merdivenlerin kullanımı incelendiğinde ise İran'da yayınlanan örneklerde yapıya merdiven ile giriş şeklindeki çözümler yoğun görülürken, mekan içindeki merdivenlerin eğrisel formda tasarlanmasının her iki ülkede de %30-40 oranında olduğu görülmüştür.

Resim 6 , Konutlarda teras, balkon vb. yarı açık alanlar. Sol: Kömürcüoğlu, E., (1948), “ Boyacı Köyde Bir Villa” , , Arkitekt Dergisi (Türkiye), Eylül/ Ekim, s. 189,; Sağ: Anonim, (1947), “ Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut” , Architect Dergisi (İran), Haziran/Temmuz, s. 151.

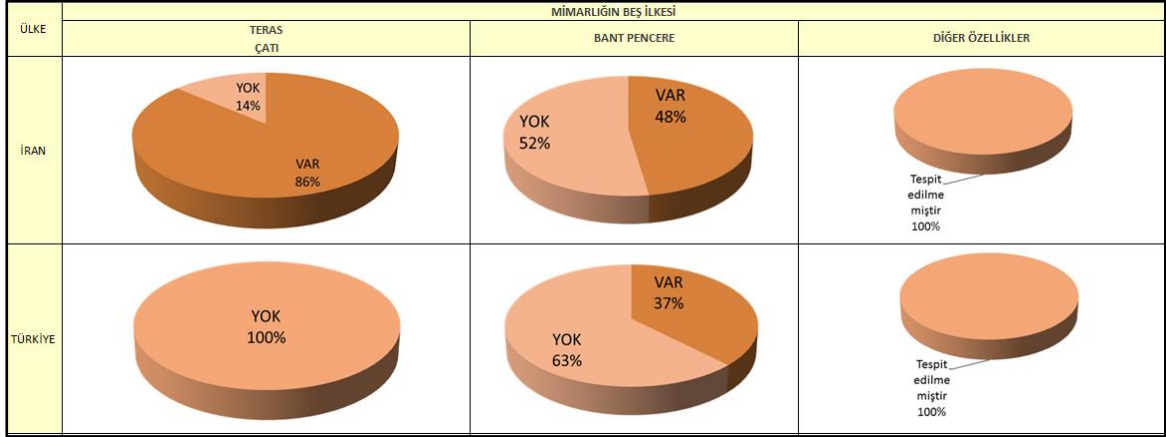
Resim 7, Merdivenli giriş. Anonim, (1948), “ Tahran'da Yer Alan Bir Konut” , Architect Dergisi (İran), Haziran/Temmuz, s. 219.

4- “Modern Mimarlığın Beş İlkesi” analizi

1927'de Le Corbusier, dergisi L'Esprit Nouveau'da ve tasarımlarının temeli olarak kullandığı bir dizi mimari ilke yayınlamıştır. "Yeni Mimarinin Beş Noktası"nın en ünlü uygulaması Fransa, Poissy'deki Savoye villasıdır. (Özcan, Ürük, 2019). Modern mimarinin kanonik özellikleri Le Corbusier'nin “Bir Mimarlığa Doğru” ve “L'Esprit Nouveau” adlı eserinde şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Pilotis: Toprağı serbestçe kullanılabilir kılmak için sütunlarla yapıyı yerden yükseltme fikridir.
- 2- Teras çatı: Düz çatı tasarımı ile birlikte tasesları kullanılabilir alanlar haline getirme fikridir.
- 3- Serbest plan: Taşıyıcı duvarların yokluğu yaşam alanını esnek şekilde kullanabilmenizi sağlar.
- 4- Bant pencere: İç mekâna hafiflik, eşit ışık ve çevre manzarasının sağlanmasını sağlar.
- 5- Serbest cephe: Cephe tasarımın bina yapısından ayrılmasını ve özgürce tasarlanmasını sağlar.

Şekil 5. İran ve Türkiye’de “Mimarlığın Beş İlkesi” olarak bilinen Le Corbusier’ye ait modernist özelliklerin kullanılması Analizi

Çalışmanın son aşamasında Le Corbusier’in modern mimarlık ilkelerinin her iki ülkede kullanımı incelenmiştir. İncelenen İran konutlarında teras çatı kullanım oranı yüksek iken incelenen dönemdeki Türkiye Arkitekt dergilerindeki konutlarda düz çatı görülememiştir. Bant pencere kullanımı ise her iki ülkede birbirine yakın oranlarda, toplam konutların %40 ila %50’ye yakın kısmında tespit edilmiştir. Le Corbusier’in diğer üç modern mimarlık ilkesi olan zeminden kopma, serbest plan ve serbest cephe ise her iki ülkenin incelenen konut yapılarında tespit edilememiştir.

İncelmeye alınan beş ilke genellikle Villa Savoye ile tanınmaktadır ancak her iki ülkede yapılan konutların Villa Savoye mimarisine benzer nitelikte bir yapıya dönüşmediği gözlenmiştir. Türkiye ve İran’daki yapılarda bu modernist ilkelerin mimari mekanı etkileyecek şekildeki maddelerinde uygulama imkanı bulunamazken sadece teras çatı ve bant pencere gibi şekilsel özelliklerle sınırlı kaldığı kaldığı görülebilmektedir. Yapılar zeminden kopamayan ağır geometrik kütleler halinde kalırken, planlarda modern ve serbest bir plan denemesi göze çarpmamaktadır. Bu nedenle araştırma sonucunda yüzdelik dilimlerin üçü değerlendirme dışı kalmıştır.

SONUÇ

Bu çalışma, birebir bir karşılaştırma yapabilmek için, İran-Arkitekt dergisinin yayın hayatının devam ettiği süre ve her iki derginin içerikleri ile sınırlandırılmıştır. Bundan dolayı elde edilen veriler tüm dönemi değil yayınlardaki projelerin özelliklerini yansıtmakta; dönemin tamamından çok dergilerin genel olarak yayın anlayışları ve yansıtmaya çalıştıkları dönemin mimari gündemi hakkında bilgi vermektedir. Öyle ki, bu çalışmada Türkiye’deki konutlarda görülmeyen özellikler olarak tespit edilen dairesel ve köşe pencere kullanımının olduğu örnekler, Arkitekt dergisinin farklı yıllarında görülebilmektedir. Aynı şekilde teras çatı kullanımının da Türkiye’de konutlarda varlığı kesin olarak bilinmektedir; ancak incelenen dönemde Arkitekt dergilerinde bu tip konutlara rastlanılamamıştır. Araştırma yapılan kaynağın ve dönemin sınırlamalarından dolayı incelenen sınırlı sayıdaki proje ile sonuçların genelleştirilmesi mümkün değildir. Özellikle incelenen dönem içinde Türkiye-Arkitekt’te çok az sayıda konut yayınlanmış

olması verilerin genele uyarlanabilirliğini güçleştirmektedir. Fakat bu incelemenin her iki ülkenin de ilk ve incelenen dönemdeki tek mesleki periyodik yayının, yayın politikası ve seçimlerini yansıtması açısından dönemin durumunu kavramada yardımcı olacağı düşünülmektedir. Örneğin; aynı zaman aralığında iki ülkede yayınlanan konut projeleri arasında ortaya çıkan sayısal fark da başlı başına ilgi çekicidir. Bu çalışma aynı dönemde iki ülke mimarlık gündeminde “mesken meselesinin” kapsam ve boyutunun da farklı olduğunu tespit edilmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre her iki ülkede incelenen konut projelerinde asimetrik plan organizasyonunun tercih edildiği, iç mekândaki merdivenlerde çift kollu ortogonal şemaların çoğunlukla kullanıldığı ve Le Corbusier tarafından önerilen “mimarlığın beş ilkesi”nin pilotis adı verilen kolonlarla yerden kopma, serbest plan ve serbest cephe özelliklerinin görülmemediği ortak yönler olarak saptanmıştır. İncelenen dönem içinde yayınlar arasındaki en dikkat çekici farklılık ise konutların mekan organizasyonlarında geleneksel ve modern düzenlemelerin tercihinde ortaya çıkmaktadır. İran Arkitektlerin’de yayınlanan konutların planlarında %59 oranında sofalı düzenlemelerin tercih edilirken, Türkiye Arkitekt’lerindeki konutlarda geleneksel şemalı plan tiplerinin %13 oranında olduğu tespit edilmiştir. Diğer konularda ise her iki ülkede bazı değişiklikler görülmüş ancak kayda değer farklılıklar göstermemiştir.

Daha öncede belirtildiği gibi bu çalışmada ana hedef belirtildiği gibi pek çok araştırmacı tarafından benzerlik ve farklılık açılarından incelenen İran ve Türkiye modern mimarlığının nesnel bir karşılaştırma ortamı üzerinden ele alınarak araştırılmasıdır. Çalışma sonucunda her iki ülkede benzer mesleki periyodik yayınlar arasında aynı konu üzerine tanıtılan projelerin ortak yönleri yanı sıra farklı yönleri de saptanmıştır. Bu çalışma sadece sınırlı bir zaman diliminde her iki ülkenin Arkitekt dergilerinde aynı dönemler içerisinde yayınlanan konutlar üzerinden yapıldığından dolayı bu sonuçlar İran ve Türkiye’nin o dönemdeki tüm konutlarının özelliklerinin göstergesi olmamaktadır. Ancak ilerdeki çalışmalarda, aynı dönemlerde her iki ülkede benzer yayınların ortak ve farklı yönlerinin daha detaylı biçimde incelenmesi bir araştırma konusu olarak değerlendirilebilmektedir.

Kaynakça

- Anonim. (1947). “Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut”. Architect Dergisi (İran). Haziran / Temmuz. s. 151.
- Anonim. (1948). “ Tahran'da Yer Alan Bir Konut”. Architect Dergisi (İran). Haziran/Temmuz. s. 219.
- Anonim. (1948). “ Tahran Takhtejamshid Caddesinde Bulunan Bir Konut”. Architect Dergisi (İran). Haziran / Temmuz. s. 228.
- Atakan, Y. (1948). “Büyük Ada’da bir Villa”. Arkitekt Dergisi (Türkiye). Ağustos, s. 149-152.

- Bilgin, İ. (2002). ARKİTERA.(2002).
<http://v3.arkitera.com/v1/platform/konut/ihsanbilgin3.htm> adresinden erişildi.
(Erişim Tarihi: 05.09.2019)
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası: erken cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür.*
- Eldem. (1946). “ Boğaz içinde Bir Villa” . Arkitekt Dergisi (Türkiye). Mayıs / Haziran. s. 99.
- Franck, O. (2011). Erken Cumhuriyet dönemindeki Almanca konuşan mimarlar. Goethe Enstitüsü. <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/arc/trindex.htm> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.09.2019)
- Hassanpour N. ve Soltanzadeh, H. (2016a). İran ve Türkiye Modern Mimarlığındaki etkenlerin incelenmesi (1940-1980 yılları arasında). The First Annual Conference of Architecture, Urban Planning and Urban Management.
- Hassanpour N. ve Soltanzadeh, H. (2016b). Tradition and Modernity in Contemporary Architecture of Turkey. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. TOJDAC August 2016 Special Edition, s.754-770
- Hassanpour, N. ve Soltanzadeh, H. (2017). Background Factors in Contemporary Architecture Developments of Iran During the Second Pahlavi and Comparative Comparison with Turkey. The Scientific Journal of NAZAR research center (Nrc) for Art, Architecture & Urbanism. No 44. Feb. 2017. s. 43-56
- Kharvari , F. (2018). Vartan Hovanessian, The Legacy Of Modern Iranian Architects. worldarchitecture.org. (2018). https://worldarchitecture.org/architecture-news/cmhmp/vartan_hovanessian_the_legacy_of_modern_iranian_architects.html adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 05.09.2019)
- Khorashahi, F. (2013). A Revetment. *Yüksek Lisans Tezi*. Waterloo Üniversitesi, Kanada.
- Kopuz, A. (2018). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Yabancı Mimarların İzleri, Franz Hillinger Örneği. *Megaron*. 3. Sayı. S. 363-373
- Kömürcüoğlu, E. (1948). “ Boyacı Köyde Bir Villa” . Arkitekt Dergisi (Türkiye). Eylül/ Ekim. s. 189.
- Le Corbusier, (1999 - ilk basım 1923). *Bir Mimarlığa Doğru*, (çev.) Serpil Merzi. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Le Corbusier, (1991). *Yeni Bir Mimarlığa Doğru Beş Nokta*. 20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar, (der.) Ulrich Conrads, (çev.) Dr. Sevinç Yavuz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

- Moshiri, İ. (1946). “ Villa Caddesinde Yer Alan Bir Konut”. Architect Dergisi (İran).
Ağusto/Eylül. s. 27.
- Moshiri, İ. (1946). “ Saadi Caddesinde Yer Alan Bir Konut”. Architect Dergisi (İran).
Ağustos / Eylül. s. 27.
- Mousavi M., Afzalian K., ve Fanaei Z. (2018). Cubic Architecture and Modern
Residential Architecture in Turkey and Iran (1930s). The Scientific Journal of
NAZAR research center (Nrc) for Art, Architecture & Urbanism. No 56. Feb. 2018.
S. 69-84
- Öktünç A. (2014). Le Corbusier'nin “Mimarlar için Üç Anımsatma” sı ve Maruf Önal'ın
Ar Apartmanı”, Mimarlık Dergisi, sayı. 376
- Özcan, U. ve Ürük, Z. (2019). Modern Mimarlıkta Le Corbusier Etkisi ve Villa Savoye
Mutfağı, International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), s.57-68.
- Uzman, M. (1946). “ Büyükada’ da Bir Ev”. Arkitekt Dergisi (Türkiye). Eylül / Ekim. s.
207.
- Uzman, N. (1948). “ Ankara’ da Bir Ev”. Arkitekt Dergisi (Türkiye). Mayıs / Haziran.
s.99.